

Att hålla ”både och”

Av Sofia Wiberg

KONST HÄNDER

Är konst i stadsutveckling en motor för förändring? Eller bara en förledande distraktion från de verkliga, politiska frågorna? Snarare än att se detta som ett antingen eller, argumenterar urbanforskaren Sofia Wiberg för ett synsätt som inkluderar både och, när hon mot bakgrund av aktuell forskning om dialogprocesser gör en närläsning av Johanna Gustafsson Fürsts konstnärliga arbete i Kungsmarken/Mellanstaden, Karlskrona.

De senaste åren har jag följt Johanna Gustafsson Fürsts arbete. Vi har båda med lite olika ingångar engagerat oss i dialogprocesser, konst och samhällsplaneringsfrågor. Vi delar ett intresse för både prövandet och görandet, och för en återkommande kritisk reflektion över vad vi engagerar oss i. Vi delar också ett intresse för att närma oss frågor kring dialog och konst i stadsplaneringsprocesser bortom ett dikotomt läge, i vilka det antingen beskrivs som en motor för politisk förändring, eller endast kosmetika och distraktion från de "riktiga" politiska frågorna. Kanske handlar det här inte om ett antingen eller, utan snarare om att konst i stadsplaneringsprocesser kan innehålla en mix av båda. Och att detta båda tillsammans skapar en komplexitet, så att ett fritt rum där både konst, dialog och handling kan ske.

Det finns inte ett sätt att verka konstnärligt, hur kan skilja sig totalt beroende på vem det är som arbetar. Varje kontext är unik, vilket gör att det också beror på platsen och sammanhanget. Därför är konst i planering kanske inte något som går att fånga som "en" grej. I så fall blir frågan om konstens roll i stadsplaneringsprocesser, som den oftast formuleras, felriktad. Genom att bunta ihop och beskriva det som "ett" fenomen riskerar vi att missa och inte se det finkorniga. Just det som kan innehålla både politiskt viktiga och problematiska aspekter, och samtidigt vara allt annat som konst kan vara: en vacker grej, en problematisk produkt, ett spekulativt rum, en dröm, med mera.

Den här gången möts vi för att Johanna Gustafsson Fürst är en av konstnärerna som bjudits in av Statens konstråd för att arbeta i Kungsmarken/Mellanstaden i Karlskrona (i det följande Mellanstaden) som del av regeringssatsningen *Konst händer*. Tillsammans med den lokala föreningen Panncentralen – Mellanstadens Folkets Hus och Park, FHPMP, och boende i området har hon under två års tid utforskat vad ett Folkets Hus i Kungsmarken idag skulle kunna vara samt lett ett konstnärligt arbete med att ta fram ett platsspecifikt offentligt verk. Under arbetet tid bodde hon i Mellanstaden en gång i månaden, upp till tio dagar per tillfälle.

Arbetet i Mellanstaden adresserar många av de frågor vi gemensamt engagerat oss i. Det kändes därför extra intressant att titta närmare på just denna process för att reflektera vidare över konstnärligt deltagande och dialog i stadsplaneringsprocesser.

Ökat intresse för samskapande processer

De senaste decennierna har en ökning av samskapande processer skett inom stadsplaneringsfältet där invånare, boende, användare och brukare i allt större utsträckning bjuds in för att delta i stadsplanerings- och stadsbyggnadsprocesser.

Att låta fler delta som medskapare i samhällsplaneringen lyfts bland annat i den senaste Demokratiutredningen (SOU 2016:5), som avgörande för att skapa mer jämlikt inflytande och hållbara samhällen. Sveriges kommuner och landsting formulerar i sin skrift 11 tankar om medborgardialog i styrning (2006) behovet av att öka medborgares delaktighet utifrån förändringar i samhällsutvecklingen med ett minskat partipolitiskt engagemang, en alltmer heterogen befolkning, ett sjunkande valdeltagande och ett ökat glapp mellan förtroendevalda och medborgare. Detta går hand i hand också med en förändrad syn på samhällsplanering. Från att ha varit en expertstyrd verksamhet, där planeringen sker för medborgarna ska planeringen bli mer demokratisk med idealet att planeringen ska göras i dialog, tillsammans med medborgare, och andra aktörer i samhällsbyggnadssektorn.

Demokratiforskaren Nazem Tahvilzadeh (2015) spårar det samtida intresset för att bjuda in invånare som medskapare i olika former till tre policyområden:

- 1) Diverse urbana utvecklingsprogram från 1960-talet och framåt, där medborgardeltagande varit mer eller mindre centrala inslag, till exempel Blommansatsningen och Storstadssatsningen.
- 2) Den nationella demokratipolitiken som lanserades 2000 med Demokratiutredningens betänkande En uthållig demokrati! (SOU 2000:1), vilket bland annat rekommenderade att den representativa demokratin bör kompletteras med "deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter", och som följdes upp 2016 med Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5).
- 3) Det senaste decenniets fokus på hållbar stadsutveckling i vilken medborgardialoger ofta lyfts fram som en central aspekt av hållbarhetens sociala dimension och med planering för rättvisa och socialt hållbara städer (ibid.).

Parallellt med detta intresse för dialog och deltagande har även intresset växt för att involvera konstnärer i stadsplaneringsprocesser från offentligt håll. Urbanforskaren Jonathan Metzger (2016) delar upp detta engagemang i två olika grenar. Den ena fokuserar på att planera för konst och kultur. Fokus här är hur samhällsplanering kan skapa förutsättningar för ett levande kulturliv, och vad samhällsplanerare kan göra för att stärka kultursektorn. Urbanforskaren Leonie Sandercock (2005) beskriver hur kultur och kreativa näringar ur detta perspektiv anses kunna skapa mer "attraktiva" livsmiljöer och fungera som ekonomiska motorer.

Den andra grenen, vilken *Konst händer* kan utgöra ett exempel på, handlar istället om att planera med kultur och konst, där Metzger (2016) för fram hur intresset från offentligt håll för hur konstnärliga kompetenser kan komma in och bidra till andra sätt att planera på växer. I rapporten för *Att verka tillsammans: erfarenheter från gestaltning av offentliga miljöer*¹ (2013) skriver planeringsforskaren Maria Håkansson att det inneburit att gå ifrån ett "statytänk", där offentlig konst ska resultera i skulpturer i parker eller på torg, till en bredare syn på vad konst kan vara (till exempel en process).

I en svensk kontext finns från de senaste åren flera exempel på det sistnämnda, när konstnärer fått en roll i en bredare planeringsprocess och inte "bara" som utsmyckare av en färdig plats. Förutom *Konst händer* finns till exempel dialogprojektet *Park Lek* i Sundbyberg, lett av konstnären Kerstin Bergendahl, *Praxogoras kök*, i vilket konstnären och arkitekten Elin Strand Ruin ledde en dialogprocess kring feministisk stadsplanering, Arkitektur- och konstsamarbetet MYCKET:s

¹ Rapporten var ett resultat av följeforskning som KTH utfört 2011–2013 i samband med regeringsuppdraget *Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer*, på uppdrag av Statens konstråd, Riksantikvarieämbetet, Boverket och Arkitektur- och designcentrum.

dialogprojekt kring badkultur – *Playan*– i Jubileumsparken i Göteborg och *Att dela ett samhälle* där konstnärerna Johan Tirén, Anna Högberg, Janna Holmstedt och Johan Waernt i samband med framtagandet av RUFSS 2010 under tre års tid arbetade på ett idé- och planeringsstadium tillsammans med planerare vid Tillväxt- och regionplanenämnden i Stockholm (dåvarande Regionplanekontoret). Johanna Gustafsson Fürst har, förutom arbetet i Mellanstaden, tidigare bland annat genomfört *Lekplats i mitten* i Haninge kommun, där genomlysning och kritik av en pågående stadsomvandling i Haninge och dialog med invånare stod i centrum (i samarbete med konstnären Eva Arnqvist). Projektet gjordes på Haninge konsthall i samarbete med Haninge kommuns stadsbyggnadsförvaltning. Det innehöll ett antal olika akter som bland annat inkluderade workhoppar, föreläsning, teaterföreställning, en offentlig debatt på torget och en procession med egentillverkade plakater. Projektet avslutades med en utställning visades i kommunens foajé, men som stängdes då kommunens politiker upplevde budskapen, som bland annat förde fram att det skulle byggas fler hyresrätter samt att Haninge borde ändra namn till Heninge, var ”för politiska”.

Gemensamt för många av dessa arbeten är att det från konstnärligt håll funnits ett intresse för att utgå från och involvera sig i existerande institutioner och strukturer, och att förskjuta arbetssätt: det vill säga, en vilja att arbeta i byråkratiska system och planeringsprocesser snarare än att verka ”utanför” dem. Att arbeta deltagarbaserat har varit en central komponent, liksom synen på att formerna för hur saker görs är lika centralt som vad som görs. Ett sådant intresse för hur processerna organiseras och förhandlas, har också varit centralt för Johanna Gustafsson Fürst arbete i Mellanstaden.

Mellanstaden – Kollektiva kroppen

Ansökan om att vara del av *Konst händer* kom från den lokala föreningen FHPMP som hade fått tillgång till en nedlagd panncentral i nära anslutning till flerfamiljshuset i Kungsmarken. De sökte för att få stöd i processen att utveckla kontakter med fler boende i området och att få in mer kultur i verksamheten och området. Johanna Gustafsson Fürst blev inbjuden av Statens konstråd för att i nära samarbete med de boende skapa ett offentligt verk och bidra till Folkets Hus verksamhet.

Mellanstaden består av tre bostadsområden: Gullaberg, Marieberg och Kungsmarken. Mellan dem finns ett centrum och ett före detta torg. I nuläget är torget en parkeringsplats och mataffären är stängd. Det finns ett lekland, ett galleri och en ateljé, en inredningsoutlet, en pizzeria, en moské, Karlskronahems lokala förvaltning och en secondhandbutik – men ingen offentlig mötesplats. Det har länge funnits ett lokalt engagemang för att skapa en gemensam samlingsplats för området, vilket aktualiserades när FHPMP fick tillgång till Panncentralen.

Under de två år som arbetet pågick bodde Johanna Gustafsson Fürst periodvis i Mellanstaden, i en lägenhet som hon fick låna av det kommunala bostadsbolaget Karlskronahem, områdets största fastighetsägare. I ett inledande skede spenderade hon förutsättningslös tid på platsen. Hon följde FHPMP:s dagliga arbete med att skapa finansiering för Panncentralen, deltog i möten som de hade med bland andra politiker, tjänstepersoner, föreningar och skolor samt var med och diskuterade hur byggnaden skulle kunna renoveras. Hon var också ett stöd i föreningens ansökningar om olika former av kulturpengar och statligt stöd från till exempel Boverket. Processen blev ett sätt för henne att i en samtidig process bidra med kunskap, bli delaktig i platsen och lära känna boende, vilket hon beskriver som avgörande för att kunna börja tänka kring det konstnärliga verk som skulle föreslås.

Med hjälp av styrelsen för FHPMP sattes efter en tid en arbetsgrupp ihop, bestående av Johanna Gustafsson Fürst och åtta boende och verksamma i Mellanstaden. Gruppen inledde sitt arbete med att träffas under två dagar där de gemensamt gick igenom tidsplan, metodik och ekonomiska ramar

för projektet. De gick också runt i området tillsammans, pratade om upplevelser av platsen samt skrev ned vad där fanns för brister, tillgångar och förhoppningar. Gruppen fortsatte att träffas i olika konstellationer och vid olika tillfällen. De olika formerna möjliggjorde att olika kunskaper kunde ta plats i lugn och ro, för att sedan kunna delges andra när samtliga träffades och beslut skulle tas.

Idén till det offentliga verket växte fram succesivt. Inledningsvis var fokus på strukturen för organiseringen av processen. Det behövdes tid för en arbetsprocess som fick vara utforskande, att alla de som involverades kunde få betalt och en ordentlig produktionsbudget. Samtidigt som det inte fanns något krav från Statens konstråd att processen skulle resultera i något permanent verk, utan lika gärna kunde bli en återkommande tradition eller ett ljudverk, började det ganska tidigt utkristalliseras att det skulle bli någon form av permanent konst. För gruppen och för Johanna Gustafsson Fürst var det viktigt att det blev ett permanent objekt som skulle vara synligt.

Hon berättar:

”Jag upplevde att det var viktigt att vi skapade något permanent och synligt, dels för att gruppen jag arbetade tillsammans med hade lust för detta och att vi tyckte platsen behövde det visuellt, men också symboliskt. Permanens betyder något. Det kostar, det kräver underhåll och det får verka under lång tid. Jag kan se ett mönster som stör mig: I orten jobbar man med sociala projekt där alla ska prata och så ska det handla om delaktighet och demokrati. Som om inte folk hade ett politiskt medvetande eller var aktiva redan. Min upplevelse är att det är tvärtom! I nybyggda områden, eller mer socioekonomiskt privilegierade områden, kommer ett verk in utan dialog och som det ser ut nu behövs dialog lika mycket där. Kanske mer.”

Efter en tids gemensamt arbete började det också utkristalliseras att det var viktigt att det offentliga verket skulle bli ett ljusverk, och att det skulle placeras så att det inte skulle kunna vandaliseras. Panncentralen var nämligen ett förråd för julbelysningen inne i centrala Karlskrona medan det inte finns någon större satsning på julbelysning i Mellanstaden. Många boende upplevde också att det var för lite gatljus och att det tar lång tid att få en trasig lampa lagad just i deras område. Att detta aktualiserade temat ljus och rättvisa, och en permanent ljusinstallation som placeras högt, beskriver Johanna Gustafsson Fürst därför kändes logiskt:

”Ljusverket vi gör ska vara där länge, det är inte bara där till jul, som julbelysningen, då jul inte är något som alla firar. Hela idén med ljus och rättvisa har varit väldigt närvarande i hela projektet, att det tar lång tid för lampor att lagas i vissa bostadsområden är politisk orättvisa.

Det finns en skörhet i tekniken i verket som är bra men som också oroar mig. Till skillnad mot till exempel brons kan ju ljusverket slockna och det kommer att synas om inte kommunen tar hand om det direkt, det blir väldigt symboliskt.”

Den 7 oktober 2018 invigdes verket som består av två ljusskyltar, 36 meter upp i luften på vardera sidan om en så kallad gitterstolpe, en stolpe som annars används för bland annat kraftledning. Den ena skylten, ljussteckningen, är en tolkning av en kartbild över områdets bostadshus. Den roll i arkitekturhistorien som området Mellanstaden utgör i relation till centrala Karlskronas kvartersstad var också något som blev viktigt att synliggöra i processen. Att placera en sorts karta vid infarten till området Kungsmarken och som riktar sig söderut, mot centrala Karlskrona åstadkom detta. Den andra skylten, med ett lysande ord, riktar sig norrut mot det urbana landskap som leder in till Karlskrona. Ordet är ”HÄR”. Att placera verket så högt upp gör att det syns i hela bostadsområdet Mellanstaden och därmed i flera delar av Karlskrona. På så sätt kommer det många till del. En plats

blir inte till bara genom dem som bor där, utan också utifrån andras föreställningar om platsen. Titeln på verket är *Kollektiva kroppen* och den kroppen är inte bara den som tar plats i det offentliga och har mod att handla och vara i ett folkets hus, utan också om de kroppar som inte kan det. Titeln *Kollektiva kroppen* pekar alltså på alla kroppar på alla platser.

Parallellt med processen att ta fram det offentliga verket arbetade Johanna Gustafsson Fürst i ett initialt skede också med att stödja FHPMK i processen med att utveckla Panncentralen. Tanken var hela tiden att verket skulle stärka arbetet med att skapa en plats för kollektivt tillblivande och sätta ljus på de brister som fanns i området. Panncentralen har idag genomfört en första renovering med stöd av Boverket och FHPMP:s verksamhet är igång.

Som beskrivits ovan saknade bostadsområdet en gemensam plats, men det saknade också en offentlig plats: ett torg. Att verket och processen med verket skulle stödja etableringen av en offentlig plats kom före idén om ljus. Processen innebar direkta tillägg och verksamheter som underlättade etableringen av ett torg på ytan närmast utanför Panncentralens entré, och vid invigningen av verket fungerade denna yta just som ett torg. Verket *Kollektiva kroppen* kan också beraktas som en gigantisk kartnål som markerar platsen.

Under arbetet med platsen framkom att trafiksituationen i området runt Panncentralen var osäker. Kungsmarksvägen ligger alldeles intill, den är bred, asfalten är gropig, bilar kör fort och det saknas övergångställen. Många som vistas i området har länge klagat på den farliga trafiksituationen. Genom arbetet testades en tillfällig trafiklösning i samarbete med Trafikkontoret i kommunen, som sedan – efter önskemål från boende – blev en permanent lösning som drar ner hastigheten på Kungsmarksvägen och ökar ytan framför Panncentralen. Arbetet med konsten aktualiserade alltså ett antal andra viktiga och ibland politiska frågor.

Konst och dialog som lösning eller distraktion?

Från offentligt håll motiveras både ökad dialog med invånare och konstnärers inblandning i samhällsplaneringsprocesser, och gärna en kombination av båda, med att det kan bidra till ökad demokratisering, stärkt tillit och engagemang hos de boende, och till att möjliggöra politisk förändring. På liknande sätt anses även dialog med invånare som ett verktyg för att öka delaktigheten bland boende, framför allt i så kallade "socioekonomiskt svaga" bostadsområden, för att stärka representationen och föra in annars marginaliserade perspektiv i planeringsprocesser (Karlsson, 2017). Boverkets rapport *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt* betonar dialog med invånare som en av de fem viktigaste aspekterna för att stärka den sociala hållbarheten i ett bostadsområde (Boverket, 2010).

Konstnärer beskrivs också genom sin närvaro och sina arbetssätt kunna bidra till kritiskt utrymme för reflektion i annars tidspressade planeringsprocesser, rucka på och synliggöra etablerade normer och därmed fungera som katalysatorer för att ge plats för det som är skavande och komplext (Metzger, 2016; Sandercock, 2005). Genom att komma "utifrån" kan konstnärer också bidra med att föra in en annan blick på byråkratiska system och planeringssätt, och erbjuda nya metoder för platsförståelse. Som Håkansson (2013) skriver, handlar värdet som skapas i en gestaltningsprocess därmed inte enbart om att skapa vackra och funktionella offentliga miljöer, utan också om att identifiera och lyfta fram problematiska och motstridiga intressen (Håkansson, 2013, s. 124).

Konst som distraktion

Samtidigt som det finns höga förväntningar på konstens förmågor finns det också en hel del kritiska röster som pekar på att konstnärer riskerar att alltför höga förhoppningar projiceras på dem om att de som samhällets demokratiförändrare ska lösa problem med hållbarhet och segregation – frågor som egentligen är strukturella, fördelningspolitiska frågor. Denna mer reserverade hållning går att koppla till en bredare kritisk diskussion kring deliberativa styrmodeller i stort, där intresset för deltagandeprocesser från offentligt håll beskrivs som del av en postpolitisk samtid (Blakeley, 2010; Tahvilzadeh, 2015). Snarare än att syfta till att ge mer reellt inflytande till boende betraktas de frågor som invånare inbjuds att delta i ha liten politisk relevans och närmast fungera som ett sätt att osynliggöra var de "riktiga" politiska frågorna behandlas och beslutas. Ett exempel är att många av de områden där konstnärer ska komma in och arbeta dialogbaserat är områden där det offentliga samtidigt skurit ner på samhällsservice, såsom vårdcentraler och skolor. Kritik förs därför fram om att konstnärer i praktiken riskerar att få rollen som clown och, trots goda ambitioner, fungerar som distraktion för mer akuta politiska frågor. Därmed kan de anses fungera som avpolitiserande förvaltningsteknik (Metzger, 2016). Konstnärerna blir kreativa lekledare som bjuds in för att skapa roliga event. Snarare än att bidra till fördjupade samtal som kan påverka politiska beslut, bidrar de till marknadsföring utåt.

Magnus Dahlstedt (2009), professor i socialt arbete, kopplar också intresset för dialog och deltagande till framväxten av ett ökat fokus på ett "aktivt" medborgarideal, där invånare ska gå från att vara passiva mottagare av välfärdstjänster till att bli aktiva medborgare som själva tar ansvar. Detta formuleras som ett sätt att stärka individens egenmakt. Samtidigt syftar detta, enligt honom, till en viss typ av aktiva medborgare, som är aktiva utifrån en entreprenöriell diskurs inom ramen för new public management-baserade styrsystem (ibid.).

Bortom dikotomier

Geografen Jason Chilvers (2009) menar att den dominerande akademiska debatten kring dialog och deltagande, som den ovan skisserade, riskerar att fastna i en alltför binär logik där deltagande antingen beskrivs som motor för politisk förändring och lösning på allehanda sociala problem eller som skendemokratiska processer. Snarare än till ett "antingen eller" menar han att det går att förhålla sig som till ett fält där makt utspelar sig, som både kan vara värdefullt och problematiskt. Han skriver:

"As participation becomes a thing, an object of study in itself, and deliberately more hybrid, there is a need to move beyond simplistic dichotomies such as technocratic/democratic, disempowerment/empowerment, consensual/agonistic, and political/anti-political. Participation can exhibit a mixing of both, or foreground one or the other, in different time-spaces. Such complexity demands more nuanced careful, situated studies of the openings and closing that occur through relations between actors, knowledge and power within and outside participatory spaces." (Chilvers, 2009, s. 412)

Ett sådant förhållningssätt flyttar fokus från frågan om det är "bra eller dåligt" till ett mer nyfiket närmande och ett intresse för att på nära håll engagera sig i dessa processer, där det inte i förväg går att döma allt utifrån samma förklaringsmodell. Det ger en möjlighet till att öppna för ett "både och" snarare än "antingen eller".

Att hålla ”både och”

Processen i Mellanstaden kan anses bära denna dubbelhet. Å ena sidan är det ett uppdrag vars ramverk går att kritisera. I regeringens formulering står bland annat att ”Satsningen utgår från de boendes behov och önskemål och präglas av ett brett invånarinflytande. Syftet är bland annat att stärka kultur och demokratifrämjande verksamheter i områden med lågt valdeltagande”. I sin rapport till Statens konstråd skriver Johanna Gustafsson Fürst:²

”Konstens uppgift kan vara att kommunicera och engagera, vilket också är viktigt för en fungerande demokrati. Men utifrån det kan man inte ta steget och ge konsten ett demokratiuppdrag utöver konstens eget ärende: det vore att minska konstens möjligheter att fritt bidra till ett demokratiskt samtal och att förvanska vad demokrati är.”

Fokus på ”områden med lågt valdeltagande” riskerar också att föra fram en bild av att det är något fel i dessa områden som ska repareras med kortsiktiga projektinsatser, när det egentligen handlar om mycket större strukturella problem som inte går att lösa, varken lokalt eller med tillfälliga projektmedel. Det finns redan en rad exempel på diverse utvecklingsinsatser där medel getts till områden i syfte att lösa strukturella frågor på lokal nivå. Johanna Gustafsson Fürst skriver vidare i samma rapport:

”Det läggs alltså en slags skuld på bostadsområdet som blir utgångspunkten för uppdraget istället för att regeringen genom uppdraget erkänner att vissa bostadsområden har fått ett underskott av kultur under flera decennier och att uppdraget kompenserar för det. Detta innebär att allt jag gör på ett vis blir en del i att skapa spektakel för att dölja bristen på ansvarstagande istället för att det ges större utrymme att glädjas åt att det kommer pengar till konst till ett icke prioriterat bostadsområde.”

Hon säger också att hon upplever en märklig utgångspunkt när det kommer till dialogarbete i stadsplaneringsprocesser, där det är dialogen i sig som beskrivs som det centrala och att det är den som skapar delaktighet, snarare än att det ska leda till något konkret resultat. Detta riskerar att osynliggöra det viktiga – att de som bor och verkar i ett område i sin vardag har en kunskap som är värd något och ges mandat att i praktiken påverka sin närmiljö. Johanna Gustafsson Fürst säger:

”Det är som att hela diskussionen glömmet det viktiga – att de som bor och verkar i sin vardag i ett område har en kunskap som är värd något. Jag arbetar i en grupp för att det hjälper mig att tänka och göra bättre. Det offentliga rummet och byggnader är så komplexa så jag kan omöjligt hantera det enbart utifrån min subjektiva position och min kunskap.”

Samtidigt har arbetet i Mellanstaden möjliggjort större agens än processer som hon tidigare arbetat i. Det har möjliggjort en komplex, reflekterande konstnärlig skissprocess att ta plats. Istället för att få ett skissuppdrag, som ska vara klart på några veckor med ett mindre arvode, har de ekonomiska förhållandena varit omvända. Hon har haft möjlighet att vara på plats i Mellanstaden i över ett år och även att avlöna alla som medverkat lokalt. Detta har gjort att hon har kunnat vara närvarande på platsen och det har funnits tid för ett noggrant undersökande och utforskande arbete. Till skillnad från att arbeta självorganiserat har det faktum att uppdraget varit ett regeringsuppdrag också medfört en maktfaktor och ett förtroendekapital som gjort det lättare att få gehör i processen hos bland annat kommunala samhällsinstitutioner. Konstnärer som arbetar i liknande processer kan därmed få agens, i vilka en kan använda processen till att lyfta brännande befintliga politiska frågor som redan finns på platsen. Det blir som ett sätt att, utan att nödvändigtvis lösa dem, aktualisera frågor som annars mest

² Johanna Gustafsson Fürst, *Rapport av processen för Konst händer, Mellanstaden, Karlskrona, 2017-06-06*

lyfts till exempel i form av siffror och statistik i en rapport. Det kan inte minst vara ett sätt att hitta politiska frågor. Johanna Gustafsson Fürst beskriver:

”Jag tänker att det är viktigt med fler olika samverkande strukturer, metoder och uttryck för att tala om något. De formerna måste vara lika komplexa som samhället i sig. Där har konstnärerna och konstinstitutionerna en potential att skapa den pluralism som kan leda till att vi friare kan skapa organisationsstrukturer och samtalsformer som går på tvärs i befintliga system.”

Avslut: Konst och byråkrati

Problemet är kanske inte så mycket det ökade intresset för att konstnärligt arbeta platsspecifikt och dialogbaserat med invånare, utan snarare den större retorik som finns kring vad konsten ska komma in och ”lösa” i dessa processer: att konst och dialog, för att ha ett berättigande, behöver beskrivas som politisk ”nyttigt” genom att bidra till demokratiförändring eller nya metoder, snarare än att anses ha ett värde i sig, bortom det mätbara. Det här speglas, som jag ser det, i att kommuner gärna vill ha in konstnärer, föra dialog och ha utforskande processer, men att detta samtidigt ska in i en logik där det snabbt avkrävs konkreta resultat. Om det finns ett intresse för att lyssna går det inte i förväg att bestämma vad som ska höras, det krävs ett mått av oförutsägbarhet, vilket går på tvärs mot hur NPM-styrda organisationer fungerar.

Horst Rittel och Melvin Webber skriver i sin klassiska planeringsartikel från 1973, *Dilemmas in General Theory of Planning*, att hur vi definierar problemet bär själva lösningen inom sig. Hur vi ramar in något, själva problemformuleringen, blir avgörande för vilka lösningar vi sedan kan finna. Definierar vi att problemet är att det är för lite ”stadslik miljö” blir lösningen att skapa fler stadslika miljöer. Definierar vi att problemet är otrygghet blir lösningen att skapa mer trygghet. Problemformuleringen är med andra ord aldrig neutral utan bär värderingar inom sig. Hellre än att gå direkt in på problemlösandet för de fram att vi behöver lägga mer tid på själva problemsättandet; på att finna de rätta frågorna. Det är genom att ge mer tid till det som vi i förlängningen kommer att kunna ta klokare beslut. Även om det var länge sedan deras artikel skrevs känns den högaktuell idag.

Att arbeta med planering innebär att organisera och planera för en framtid som vi ännu inte vet någonting om, och för hur vi ska forma en framtid i vilken människor, och icke-människor, nu och i kommande generationer ska kunna leva tillsammans. Det handlar om att förhålla sig till komplexitet och motstridiga viljor där det finns olika uppfattningar om vad det ”sanna” och ”riktiga” är. Att arbeta med sådana processer handlar med andra ord inte om enkla faktafrågor, utan snarare om omdömesfrågor som saknar enkla rätt och fel. För att arbeta med detta krävs tid och utrymme för att hitta vilka de brännande frågorna är, istället för att fort gå in på lösningar. Det behövs tid för att lyssna, reflektera och skapa relationer i arbetsprocesser. Det här innebär att arbeta långsiktigt, att vara närvarande och att få utrymme att stå kvar i de svåra frågorna tillsammans. Samtidigt är detta något som inte ges utrymme i samhällsbyggnadsprocesser där det hellre ställs krav på snabbhet och kortsiktig ekonomisk mätbar nytta.

Ur ett sådant perspektiv blir processen i Mellanstaden viktig. Den har gett utrymme för att gemensamt kunna undersöka och formulera de viktiga frågorna för platsen. Den har också gett tid för att skapa relationer och bidragit till uppbyggnaden av lokala strukturer.

Att skapa tid för detta är dock ingen uppgift jag ser som enbart konstens, utan något som är centralt för hela samhällsplaneringspraktiken. Det handlar inte om brist på metoder. Det finns bred erfarenhet

inom samhällsplaneringskåren av att arbeta platsspecifikt, att använda olika tillvägagångssätt att få in information, att involvera boende. Ja, på flera inte så olik det arbete som har gjorts inom ramen för *Konst händer*. Det som saknas är snarare just bristen på möjligheter att arbeta utforskande i organisationer i vilka mätbarhet värderas högt, något som varken konsten kan lösa eller som går att lösa på individnivå. Urbanforskaren Anyana Roy lyfter fram vikten av att utbilda planerare som är politiska, som står på sig och som försöker skapa utrymme för att agera och förskjuta arbetsätt i sina praktiker, för att kunna bidra till att planering blir ett verktyg även för motstånd och social förändring.

Det intressanta är kanske därför inte frågan om enbart konstens roll i stadsplaneringsprocesser eller planeringens roll för konsten, utan snarare hur det, oavsett roll, går att skapa utrymme i samhällsplaneringsprocesser för reflektion och för att få stanna upp och lyfta brännande frågor.

Sofia Wiberg är verksam som lärare och forskare på *Urbana och Regionala Studier på KTH* samt *Centrum för praktisk kunskap på Södertörns Högskola*. Hon disputerade 2018 med avhandlingen *Lyssnandets praktik – medborgardialog, icke-vetande och förskjutningar*, där hon utforskar förhållningssätt till lyssnandet som en politisk praktik. Fokus för hennes forskning är kunskap som är kroppslig och erfarenhetsbaserad. Hon har varit redaktör för antologin *Medborgardialog - demokrati eller dekoration? som kom ut på Arkus förlag 2015*.

Referenser:

Blakeley, Georgina (2010) *Governing ourselves: Citizen participation and governance in Barcelona and Manchester*. *International journal of urban and regional research*, 34 (1), sid. 130–145.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.00953.x>

Boverket (2010) *Socialt hållbar stadsutveckling – en kunskapsöversikt*. Karlskrona: Regeringsuppdrag IJ2009/1746/IU.

Chilvers, Jason (2009) *Deliberative and Participatory Approaches in Environmental Geography*. I Castree, Noel, Demeritt, David, Liverman, Diana och Rhoads, Bruce (red.), *A Companion to Environmental Geography*. (sid. 400-417). West Sussex, Blackwell Publishing.

Dahlstedt, Magnus (2009) *Aktiveringens politik: demokrati och medborgarskap för ett nytt millenium*. Malmö: Liber.

Gustafsson Fürst, Johanna (2017-06-06) *Rapport av processen för Konst händer, Mellanstaden, Karlskrona*. Statens konstråd, DDnr: 3.4/2016:131

Håkansson, M (2013) *Att verka tillsammans: erfarenheter från gestaltning av offentliga miljöer*. Rapport Trita SoM 2013-16. Stockholm: KTH.

Karlsson, Sandra (2017) *Områdesbaserad politik – möjligheter till strukturell förändring. Lokalt utvecklingsarbete i marginaliserade bostadsområden i Malmö*. Doktorsavhandling, Stockholm: KTH.

Metzger, Jonathan (2016) *Ballonger och ansiktsmålningar för den kreativa klassen. När innovativa planeringsmetoder blir avpolitiserande avledningsmanövrer*. I Tesfahuney, Mekonnen, Ek, Richard (red) *Den postpolitiska staden*. Borås, Recito Förlag.

Rittel, Horst W J och Webber, Melvin M (1973) *Dilemmas in a general theory of planning*. *Policy Sciences*, 4 (2), sid. 155-169. <https://doi.org/10.1007/BF01405730>

Sandercock, L (2004) *Towards a planning imagination for the 21st century*. I *Journal of the American Planning Association* 70(1): sid. 133-141. DOI: [10.1080/01944360408976368](https://doi.org/10.1080/01944360408976368)

Sandercock, L (2005) *Interface: a new spin on the creative city: artist/planner collaborations*. I *Planning Theory & Practice* 6(1): sid. 101-103. DOI: [10.1080/1464935042000334985](https://doi.org/10.1080/1464935042000334985)

SKL (Sveriges Kommuner och Landsting, 2006) *11 tankar om medborgardialog i styrning*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting

SOU 2016:5 *Låt fler forma framtiden! Del A och B. Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande*.
<https://www.regeringen.se/48e909/contentassets/16dfd1fed76e42dd9f40c9229637e44b/lat-fler-forma-framtiden-sou-20165-del-a.pdf>

Tahvilzadeh, Nazem (2015) *Deltagande styrning – optimistiska och pessimistiska perspektiv på medborgardialoger som demokratipolitik*. I Lindholm, Teresa, Oliveira e Costa, Sandra och Wiberg, Sofia (red.), *Medborgardialog – demokrati eller dekoration? – Tolv röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen*. (sid. 23–52). Stockholm: Arkus (skriftnummer 72).